

פרוטוקול מס. 208

מישיבת ועדת העבודה

יום ב', כ"ט בחשוון, תשל"ו - 3.11.1975, שעה 10.00

נכחו

חברי הוועדה: היו"ר ש. ארבל-אלמוזלינו
א. אבטבי
מ. גז
פ. גרופר
מ. דרובלס
ל. דיציאן
א. ורדיגר
י. דרניצקי (יודיץ)
א. לבנבראון
ח. שמעוני

מוזמנים: מר י. הראל (הסוכנות היהודית,
מר מ. כהן (מחלקת העליה
מר ש. אדלר - יועץ כלכלי לשר לקליטת עליה
מר א. כהן - שירות התעסוקה, המרכז לתעסוקת
אקדמאים

מזכיר הוועדה: מ. משולם

ר ש מ ה: א. דגני

סדר-היום: פעולה משותפת של הממשלה והסוכנות היהודית
לאיתורם, שכנועם והחזרתם למולדת של רבבות
יורדים (הצעה לסדר-היום של חבר-הכנסת ורדיגר);
מניעת ירידה מהארץ והחזרת יורדים (הצעה
לסדר-היום של חבר-הכנסת גז) - דיון משולב.

3.11.75

פעולה משותפת של הממשלה והסוכנות היהודית לאיתורם, שכנועם והחזרתם למולדת של רכבות יורדים (הצעה לסדר-היום של חבר-הכנסת ורדיגר);
מניעת ירידה מהארץ והחזרת יורדים (הצעה לסדר-היום של חברת-הכנסת גז).

היו"ר ש. ארבל-אלמוזלינו: אני פותחת את הישיבה.
 על סדר-היום שתי הצעות לסדר-היום בנושא של מניעת ירידה והחזרת יורדים, שהועברו לוועדת העבודה.

אני מקדמת בברכה את חבר-הכנסת ורדיגר. רצינו להעמיד את הצעתו מספר פעמים על סדר-היום של הוועדה, אבל הוא היה בחו"ל. אני מברכת את חברת-הכנסת גז שהעלתה את הנושא כאשר הסתמנו סימנים שהיה בהם אות אזעקה. הנושא הוא רציני ומדאיג, נראה מה נוכל לעשות כדי למצותו. הזמנו לדיון את נציגי משרד הקליטה, משרד העבודה, הסוכנות היהודית ומשרד האוצר. לישיבה הוזמן גם חבר-הכנסת עדיאל יפה, שעמד בראש הוועדה שעליה הוטל לחפש דרכים כיצד להניע יורדים לחזור ארצה. אני מציעה שנאחד את הדיון בשתי ההצעות לסדר-היום. אתן את רשות הדיבור לבעלי ההצעות אשר יפתחו את הדיון.

א. ורדיגר: כבוד היושבת-ראש, חברי הוועדה, אורחים נכבדים,

שמעתי מהיושבת-ראש שהדחיה בדיון נגרמה בגללי. אני חייב לציין שהעליתי את הנושא בכנסת בינואר 1975.

הנושא הוא רציני, הוא צריך לזעזע את החברה, את הממשלה, את הסוכנות היהודית ואת כל הגורמים. בהיותי בחו"ל נתקלתי בחופעה של יורדים והיא זעזעה אותי. הזדעזעתי לא רק מהמספר הרב של היורדים שמצאתי אותם בכל מקום, ובעיקר בניו-יורק, אלא במיוחד מסכנת הטמיעה בין הגויים. אנו יודעים שיורדים רבים, ובעיקר ילדיהם, חסרים מטען תרבותי-רוחני יהודי. הם מגיעים לחו"ל כשהם מנותקים מתרבות יהודים ונטמעים בין הגויים. זוהי תופעה נוראה. יש מקרים של טמיעה מכוונת. בקרב רבים מהיורדים יש התמררות נגד המדינה, יש להם טענות נגד המדינה - ואינני נכנס לשאלה אם הן מבוססות או לא - ובמידה מסוימת גם שנאה למדינה. אלה גורמים בפועל לטמיעה, הם רוצים להיטמע בין הגויים, כמובן שלא כולם, אולי אחוז לא גדול מהם, אבל הסכנה הזו קיימת.

אני מצטער לומר שאינני מרגיש שקיימת דאגה עמוקה בקרב גורמים בישראל נוכח תופעה זו של הירידה אשר מסכנת את בטחוננו וקיומנו כי הממדים הם מדאיגים. אבל לתרה מזו: אנו חייבים לדאוג מה יהיה גורל היורדים, מה יהיה עתידם ועתיד בניהם. נכון, תמיד היתה ירידה, היא אולי גם מובנת. זוהי תופעה הקיימת בכל המדינות. אבל אנו רואים אותה מנקודת מבט אחרת. אנו יודעים שזה היה חלום עמנו בכל הדורות לחזור לציון, למדינת היהודים. היהודים שגלו מארצם לכל מדינות העולם חיו בקרב גויים שהתאכזרו כלפיהם, השמידו אותם אלא רק מבחינה רוחנית אלא מבחינה פיסיית ממש. ומי חלם שלאחר שזכינו למדינה משלנו, יעזבו אותה יהודים שעלו אליה וילכו לחיות בין הגויים. זוהי טרגדיה. עם כל הבעיות והדאגות שלנו, זהו חלק מעמנו. אינני מרגיש שהחברה עושה משהו לפתרון הבעיה, וזה מדאיג.

שמענו חגובות של יועץ שר האוצר, מר דברת, על ממדי העלייה והירידה. אינני יודע אם זו היתה פליטת-פה מכוונת או לא. הוא עשה חשבון של ההפרש בין מספר העולים והיורדים, והגיע למספר של 800. אינני חושב שיועצו הכלכלי של שר האוצר הוא האיש שצריך להכריז הכרזות כאלה, מה גם שאין סטטיסטיקה מדויקת ולא יכולה להיות. אנו יכולים לחיות לפי סטטיסטיקה של העבר; אי-אפשר לעשות תחזיות מה יהיה בעוד שנה או שנתיים, או אפילו מה יהיה בשנה זו. אבל אם דבריו של

כבר נאמרו, אולי טוב שנאמרו, כי הם עוררו תגובות מצד אישים העוסקים בעלייה וקליטה. שמענו את שר הקליטה ואת מר דומיניץ שטענו כי המספרים אינם מבוססים. צריך להיות התעוררות בציבור גם על-ידי הצעות לסדר-היום, גם על-ידי תגובות בעתונות וגם על-ידי הודעות של התאחדויות של עולים. כל הגורמים האלה צריכים לעורר את דעת-הקהל.

דאגה מיוחדת מעוררת הירידה של עולים מבריית-המועצות. ותיקים בכנסת זוכרים כיצד הזעקנו את העולם למען עלייתם של יהודים מבריית-המועצות. ראינו בפתיחת שערי בריית-המועצות נס משמים. יושבים כאן נציגי משרד הקליטה היודעים את המספרים על העלייה מבריית-המועצות והנשירה שמגיעה ל-30%-35%. יש גם נשירה בדרך לישראל. מהם הסיבות והגורמים להפסקת העלייה? האם הסיבות נעוצות בקרמלין, או שמא יהודי בריית-המועצות מקבלים מכאן מכתבים המעוררים בהם מחשבות אם עליהם לעשות את הצעד הדרסטי המנתק אותם ממקום מושבם ומביא אותם למדינה שאיננה קולטת אותם יפה. אני מניח שחברי-הכנסת קראו את המחקר של ד"ר אליצור על מניעי הירידה. המניעים לירידה לגבי עולי רוסיה, לפי המחקר, הם בין היתר אי-סיפוק רוחני. עולי בריית-המועצות שחונכו במשטר קומוניסטי והדגל האדום נמאס עליהם, באים למדינה יהודית ואינם מוצאים סיפוק רוחני לא להם ולא לבניהם. הם לא זוכים כאן לקליטה רוחנית נכונה. הם לא באו לכאן כדי לשפר את מצבם הכלכלי. מתברר ששכבה זו של יהודים חיה לא רע בבריית-המועצות, מצבה הכלכלי היה שפיר. מה שהיה חסר להם זה עם יהודי חי ותוסס, תרבות יהודים. אי-סיפוק רוחני הוא במקום הראשון, ואחר-כך באים גורמים אחרים: תעסוקה, דיור, יחס השלטונות לעולה, ולא רק משרד הקליטה. גם אנו הוותיקים סוללים מהביורוקרטיה והסחבת במשרדי הממשלה כאשר אנו באים להסדיר את עניינינו. אם אנו סבלנים וסובלניים, העולים הם רגישים יותר ואין להם כוח סבל. הפיצול הקיים בין הרשויות והעובדה שהעולה איננו יכול להסדיר את ענייניו במקום אחד והוא נאלץ להתרוצץ ממשרד למשרד כדי לטפל בכל ענין בנפרד ולהיתקל באנשים, כל אחד לפי אופיו ומצב-רוחו - גם הם משפיעים את החלטותיו של העולה.

הייתי בארצות-הברית וניסיתי לעמוד על הסיבות

לירידה בשיחות גם עם גורמי העלייה בערים הגדולות. הייתי בתקופת שפל בעלייה. כאשר נכנסתי למשרדי הסוכנות היהודית בניו-יורק או בשיקגו פגשתי את האנשים במקום, העושים מלאכתם נאמנה, והם פשוט התביישו בשל התוצאות האפסיות. רובם הם ישראלים. יש שם מנגנון אדיר של אנשים המקבלים משכורות טובות עם תנאים טובים. כאשר הם מתחילים לפרט את ההישגים-כביכול של הפעולה לעלייה מאזורים של שיקגו, שם גרים 2 מיליון יהודים, או את התוצאות של הפעילות הבלתי-מוצלחת בקרב היורדים למען החזרתם ארצה - הם נבוכים. נתקלתי בעולי בריית-המועצות שהגיעו לארצות-הברית. זוהי טרגדיה. יהודים אלה היו בישראל, והנה הם לקחו את מטלטליהם ונסעו לארצות-הברית. לאור המטען היהודי הדל של יהודי בריית-המועצות אנו יכולים כבר לחזות מה יהיה עתידם, בידענו את מצב היהדות בארצות-הברית מבחינה רוחנית-תרבותית, כאשר הסמיעה אוכלת בהם כל חלקה טובה ויש 30%-40% נישואי תערובת.

היתה תקופה שבה ישראלים חוזרים קיבלו הטבות

כעולים חדשים. בציבור היתה התנגדות למתן הטבות אלה. הציבור שלנו רגיש לענין זה. היתה זו תקופה שבה קמו הפנתרים, שבה זוגות צעירים התקשו במציאת פתרונות דיור. והנה ישראלי שירד מהארץ וחזר קיבל פרס. בנושא זה התנהלו דיונים וקמה הוועדה בראשותו של חבר-הכנסת יפה. אני חושב שוועדה זו היתה נדיבה כלפי היורדים. עד כמה שנראה לי, לא הפיתוי לקבלת הטבות הוא שיחזיק את היורד לארץ. זוהי בעיה של זיקה לארץ, של פחד בפני התבוללות,

של חשש מניתוק מהקרובים, מהידידים והמדינה. לשורשי הבעיות האלה צריך לחדור. אנו צריכים לחפש דרכים להחזיר אותם אלינו, לא דרכים קלות. מתן הקלות זוהי הדרך הפשוטה והקלה ביותר. קודם-כל צריך לחדור לעומק הבעיות היסודיות של זיקה לארץ ופחד בפני סמיעה; אחר-כך באות בעיות אחרות של דיור ותעסוקה.

רצוני לומר בהזדמנות זו, ואני נאלץ/אח הגיד כל פעם כאשר אני נמצא בחברתם של אנשי הקליטה וכאשר דנים בנושאי עליה וקליטה, שאני התנגדתי מאד להחלטה של ממשלת ישראל להקים משרד לקליטת עליה ולהוציא את עניני הקליטה מהסוכנות היהודית. אני רואה בהעברת עניני הקליטה לממשלה משגה חמור. דומני שהשר אלוך היה המועמד הראשון לשר הקליטה. השתתף בדיון בכנסת הששית בשנת 1968 ויצאתי חוצץ נגד ההחלטה. נפגשתי גם עם ראש הממשלה דאז, לוי אשכול ז"ל. אינני אומר שזוהי הסיבה למצב שנוצר, אבל מבחינת הקליטה אני חושב שזה לא היה צעד הכרחי. אחד הממצאים הסטטיסטיים מראה שמתוך 20 אלף עולים שעלו בשנה מסוימת, אשר נשאלו למידת שביעות-רצונם, יותר משליש הצהירו שאינם מרוצים לקליטתם, מהסביבה, מחיי החברה, וזה היה דווקא לא בתקופה של שפל כלכלי אלא עוד בשנים הטובות, לפני מלחמת יום-הכיפורים.

אני מניח שיושבת-ראש הוועדה תשתדל להזמין לדיון

את כל הנוגעים בדבר.

היו"ר ש. ארבל-אלמוזלינו: הזמנתי גם את נציג האוצר.

א. ורדיגר: אני חושב שאנו צריכים לשוחח על הנושא של היחסים בין העולה והשלטונות, הפיצול בטיפול בבעיות העולה.

היו"ר ש. ארבל-אלמוזלינו: בדיונים שקיימנו בנושא של קליטת העליה הסתמנה הצעה שהמשרד מבצע אותה בדבר הקמת לשכות-גג שבהן ישבו נציגי כל המשרדים המטפלים בעולה. עד כה נפתחו שבע לשכות-גג כאלה.

א. ורדיגר: קיימת גם הבעיה של הפקידות במשרד הקליטה, של אנשים לא מתאימים. הייתי עד ליחס של פקיד לעולה, יחס אשר קומם אותי. לדברים אלה יש השפעה. אינני יודע אם אנו יכולים לשנות את האנשים, אבל אנו מוכרחים לשנות את האווירה. הנושא הוא כאוב וחשוב, הלוואי שנוכל למצוא במשותף את הדרכים לפתרון.

מ. גז: כבוד היושבת-ראש, חברי ועדה, אורחים נכבדים, כאשר העליתי את ההצעה לסדר-היום לפני כעשרה חדשים, טענו לעומתי כמה מחברי לסייעה ואמרו: המצב לא נרא, למה הזעקה? אמרתי שהדלקתי את האור האדום. לא ציפיתי ולא ידעתי שבמשך עשרה חדשים יחמיר המצב ויחריף בצורה כה דרסטית. לכל מה שהתרחש בחדשים האחרונים: הפיחותים, הרפורמה, השינויים במדיניות הכלכלית, לכל אלה היה הסבר אחד ויחיד - כדי למנוע אבטלה. ראש הממשלה וכל שר שהופיע בציבור טענו שכל זה נעשה למען מטרה חיונית, כי רק בדרך זו ניתן למנוע מיתון ואבטלה.

הלוואי ויכולתי להצביע על אלה שהם אחראים לירידה מן הארץ או לכך שהיורדים אינם חוזרים אלינו. בהיעדר כתובת כזו, אני מאשימה את כולנו. החברה הישראלית, כפי שהיא נראית עכשיו בחוץ, איננה מושכת, היא דוחה. גילויי השחיתות שנחשפו לאחרונה, ההפקרות ביחסי העבודה, השביתות והחשבונות, אלה פגעו בתדמיתה של החברה הישראלית בצורה

חמורה ביותר שאין לה תקדים. אם נפעיל עכשיו את פעמוני האזעקה, האם יהיה מישהו המוכן לשמוע אותנו גם בפנים וגם בחוץ? וזה מה שמדאיג.

אחמול ביקרה ועדת העבודה, בראשותה של היושבת-ראש, באשדוד. באסיפה עם העובדים צעק אחד העובדים: שתי משפחות מאשדוד ירדו מהארץ ונסעו לתוניס, אפילו לא לצרפת. אלה משפחות החיות בארץ שנים רבות. מה הניע אותן לרדת לתוניס דווקא? מה שזעזע אותי יותר מכל בביקור שלנו הייתה הקריאה של אחד העובדים לעבר מר מלכה: אתה עוד לא ירדת? אני אהיה האחרון שאכצה את האור. שוב אנו חוזרים לאותה פרשה של בדיחות שמענו לפני מלחמת ששת-הימים, אבל הפעם הבדיחות כבר מוכנות, לא צריך להמציא אותן, והן מתגלגלות מהר ועוברות מפה לפה. וזוהי כנראה מחלה מידבקת.

בבואי לנמק את הצעתי לסדר-היום בכנסת, וזה היה לפני עשרה חדשים, התקפתי את פנחס ספיר ז"ל ואמרתי: האם זהו תפקידך כיו"ר הסוכנות היהודית וההנהלה הציונית לצטט סטטיסטיקה האומרת שבשנה הבאה ירדו 20 אלף איש מהארץ? האם זוהי הבשורה שאתה מביא לעם? כאשר אדם בתפקיד כה נכבד כמו יו"ר הסוכנות היהודית מצטט מספרים כאלה, כל אמצעי התקשורת עטים על כך. הדברים מתפרסמים בעתונות, ברדיו ובטלוויזיה ועושים את שלהם. הם מגיעים לכל בית בארץ ובחו"ל. אמרתי לו שהוא לא צריך לצאת בהכרזות כאלה; הוא צריך לדבר על עתיד יותר טוב כדי למשוך אלינו עולים. אבל מה ששמענו לפני שבוע מפי פקיד בכיר באוצר ממש גובל בהפקרות. כיצד יכול להרשות לעצמו פקיד ממשלה לצאת בהכרזה פומבית על מספר יורדים מול מספר עולים? שמענו שכל הגזירות המוטלות על העם בישראל מיועדות למניעת אבטלה, שלא תהיה אבטלה. והנה ממספר של 30 אלף מובטלים אנו שומעים על 70 אלף, והתחזית היא ל-100 אלף מובטלים. התדמית של הארץ היא גרועה ביותר. אדם שאיננו עובד או איננו מרוצה, יש לו ברירה: הדלת פתוחה.

אותו אור אדום שנדלק לפני עשרה חדשים הפך היום לצלילים של פעמון אזעקה. מה בדעתם של החברים היושבים כאן לעשות כדי לשפר את המצב, כדי להזעיק את ראש הממשלה ושרי הממשלה במטרה למצוא דרכים לא רק למניעת הירידה אלא גם להתזרת היורדים והגברת העלייה? אני עצמי הצלחתי להחזיר לארץ שני בחורים רווקים שירדו מכאן והקימו משפחות מחו"ל. שכנעתי אותם לחזור. הם היו בעליית-הנוער, שירתו בצה"ל. אחד מהם עובד בתעשייה האווירית. עכשיו הוא שואל: מה יהיה גורלי, עשיתי הסבה מקצועית בצרפת כדי שאוכל לעבוד כאן בייצור ולא בשירותים. אני עובד בייצור. אבל אני נמנה על האחרונים שנכנסו לעבודה, אני אצטרך ודאי לצאת בין הראשונים במקרה של פיטורין. מה עלי לעשות, האם לארוז את המזוודות ולצאת? הסברתי לו שזו לא גישה, אבל אני מודאגת כי נטלתי על עצמי אחריות. ועדת-יפה במסקנותיה אולי גם היא תצליח להחזיר אלינו עשרות או מאות משפחות בהבטחה לעתיד יותר טוב. אבל מה בפינו לומר לאותם אנשים שהם על הסף כדי שישארו כאן ולא יצאו? אפילו אותו אדם שנבוכך והתכביש לדבר על ירידה, כאשר הוא שומע מספרים כאלה של יורדים, הוא מרשה לדבר על כך בפומבי.

הפרסום שניתן לענין והדברת הרבה מסביבו הם ממש חבלה. אינני יודעת אם אין כאן יד זדונית המכוונת את הדברים. אינני מאמינה בכך. אבל מצב זה מחייב אותנו לפעול, ויפה שעה אחת קודם. עלינו לעשות הכל כדי להכין את עצמנו לקבלת העולים והחזרת היורדים מבחינת התכנון, שירות התעסוקה והקליטה החברתית. מענין שירדו מהארץ משפחות שהיה להם כאן כל טוב: דירה מרווחת, תעסוקה טובה, מכונית וכדומה. הם טענו כי מאבקם לעלייה לא היה כדאי, כי כאן הם הרגישו עצמם בודדים, זרים, שאיש לא בא לבקר אותם.

אני רוצה לשמוע מה בפי נציגי הגורמים היושבים כאן על גורמי הירידה ועל הדרכים למניעתה. אולי נזמין גם נציגים של התאחדויות

עולים כדי לשמוע מהם מה ידוע להם על ממדי הירידה וסיבותיה, מי הם האנשים היורדים. אנו צריכים להזעיק את ראש הממשלה, את הממשלה ואת כל הגורמים. (ל. דיציאן: קודם-כל את שר הקליטה) בהחלט. את כל הגורמים שצריכים לתת דעתם על המצב שנוצר כדי לחסוך מעצמנו את הצפוי לנו. המצב הוא כבר חמור. נשקול ונבדוק יחד איך ניתן להתגבר על הבעיה.

היו"ר ש. ארבל-אלמוזלינו: נשמע קודם מהו היקף הבעיה, אולי יש לכם מספרים מוסמכים ובדוקים. מהי החלוקה, כמה מבין העולים שהגיעו בשנה האחרונה הם בין היורדים?

פ. גרופר: סטודנט נוסע לחו"ל, הוא לא מצהיר שהוא יורד אלא שהוא נוסע למטרת לימודים והשתלמות. הוא איננו חוזר. יש כאלה שאינם מצהירים על ירידה אבל הם יורדים. איך אלה מופיעים בסטיסטיקה? אנו רוצים לשמוע מהי חומרת המצב.

מר י. הראל: נושא הירידה הוא מדאיג, הוא חייב להדאיג את הציבור, ובוודאי את חברי-הכנסת, ויש מקום לדיון נרחב בו. צריך לדעת את הסיבות האמיתיות לירידה. מאז ומתמיד היו גורמי העלייה רבים. גם התנאים של היהדות בחו"ל היתה להם השפעה. אינני מדבר על התקופה של העלייה מהמחנות, או על העלייה של מרבד הקסמים, או על העלייה מעירק. אין ספק שהדחף היה תמיד המצב הכלכלי והפוליטי בארץ המוצא וכן המצב הכלכלי בארץ. הישוב והממשלה היו תמיד מודעים לכך, ביחוד בתקופות של שפל בעלייה. בתקופת העלייה הגדולה היתה טרוניה בציבור שנותנים לעולים יותר מדי, בלי להביא בחשבון שלעתים נתנו להם הטבות בדרך של הלוואה שצריך להחזירה. תמיד בתקופה של שפל בעלייה, בתקופת מיתון, שוב צצה הבעיה: איך לעודד את העלייה או איך להחזיר יורדים?

בשנת 1966, לפני מלחמת ששת-הימים, קיבל המוסד לתיאום החלטה שכל מי שירד מהארץ בשנת 1974 ויחזור אליה עד שנת 1970 ייהנה מפריבילגיות, ואלה היו ללא ספק פריבילגיות מרחיקות-לכת, הן נתנו לחוזרים זכויות בלתי-רגילות, והתוצאה לא היתה רצינית. היא הסתכמה ב-4000 חוזרים. (מ. גז.: 8000). גם על כך יש מספרים שונים. התוצאות לא היו רציניות, והטענות היו קשות. אנשים נסעו ללמוד, בלאו-הכי חשבו לחזור, והנה הם חזרו וזכו לכל הטבות.

לאחר מלחמת יום-הכיפורים ביקרו שרים בחו"ל, בעיקר השר ספיר ז"ל, והם התרשמו מהמספר העצום של ישראלים-יורדים שם. רק בארצות-הברית מדובר על 200 אלף יורדים. בסך הכל מאז קום המדינה היו רבע מיליון יורדים. היו מפגשים עם עשרות ומאות ישראלים שטענו שהם חושבים לחזור, אלא שיש להם בעיות של שיכון ובעיות כספיות. קמה ועדת-יפה, ועדה ציבורית, שדנה בבעיות של החוזרים, והמליצה שורה של המלצות שהן מוגבלות. חתמו עליהן פנסה ספיר ז"ל והשר רוזן. קמה ועדה לתושבים חוזרים העוסקת בביצוע, יו"ר הוועדה הוא מר דומיניץ, וחברים בה נציגים של משרד הקליטה, משרדי השיכון, העבודה והאוצר. אנשים פונים למשרדים בחו"ל, מנמקים את המוטיבציה לשובם ארצה, את החיך של כל אחד מהפונים מעבירים לוועדה, היא דנה בפניה ונותנת תשובה. הוועדה לחושבים חוזרים פרסמה דו"ח על פעולותיה והוא מונח לפניכם. לפי דו"ח זה, מחדש יוני עד 17 בספטמבר נפתחו 329 תיקים. לפניכם נתונים על מספר הנפשות והמשפחות בארצות-הברית וקנדה, אירופה ודרום אמריקה. יש כאן נתונים על הלוואות, משכנתאות, דיור, מענקים לכיסוי מסים וכדומה. זוהי ועדה קיימת המטפלת בחוזרים. מר מרדכי כהן הוא מזכיר הוועדה.

3.11.75

מר י. הראל:

בעיות הירידה: מאז ומתמיד ידענו שלעליה מתלווית ירידה, אבל אף-פעם לא הזדעזענו מממדיה כמו היום. בשנת 1964 באו מדרום אמריקה 7000-8000 עולים. 50% מהם ירדו באותה תקופה. הלב כואב במיוחד על הירידה של העולים שבאו מברית-המועצות. זו עליה שכחתי לפיננו לה. והנה פה ושם במיוחד אחרי מלחמת יום-הכיפורים יש ירידה מקרב עולים אלה. הסיבות לכך הן רבות. היתה תקופה שרצו למנוע מאתנו לומר את האמת. אחת הסיבות זו הבעיה הבטחונית, אנשים לא רצו לשרת בצבא. הבעיות הכלכליות והחברתיות עוד החמירו את המצב. אלה אנשים נפלאים שנקלטו בארץ בשנים 1969-1973, רבים מהם מסודרים. הם נתפתו על-ידי משפחות שקראו להם לרדת לאור המצב הבטחוני. לעתונות שלנו יש חלק בכך. כל מאמר שליילי על המצב בארץ זוכה להדים בכל הארצות. משפחות בדרום אמריקה שחשבו על עליה ועשו סידורים לעליה עיכבו את החלטתם לעלות בהשפעת משפחות שירדו מהארץ.

היו"ר ש. ארבלי-אלמוזלינו:

התמונה העגומה ידועה לנו. מה חושבת הסוכנות היהודית לעשות לנוכח מצב זה?

מר י. הראל:

הסוכנות בייסה לעזרתה את התאחדויות העולים. היא שלחה שליחים לשוחח עם הנושרים. ההשפעה היא מבוטלת. פעולות "היאס" עושות את שלהן בקרב הנושרים. גם תנאי הקליטה שהורעו באים לידי ביטוי במכתבים רבים הנשלחים לברית-המועצות. אנשים מברית-המועצות קיבלו אישור יציאה, ולאחר שיחה בטלפון עם קרוביהם, שינו את דעתם.

פנינו להסתדרות בענייני תעסוקה. העקרון של אחרון נכנס יוצא ראשון פוגע קודם-כל בעולים.

היו"ר ש. ארבלי-אלמוזלינו: הבעיה קיימת, אבל עדיין לא פוטרנו עולים.

מר י. הראל:

הקמנו יחידה למניעת ירידה. יחידה זו פועלת בשיחוף עם משרד הקליטה. אני עומד בראשה. כאשר אנו מקבלים אינפורמציה שעולה מבקש דרכון, אנו מזמינים אותו לשיחה. כאשר עולה בא לשלם את החובות, אנו משוחחים אתו. התקשרנו עם התאחדויות עולים, נחנו להם כתובות של עולים שרצוי לדבר אתם. כאשר אנו שומעים טענות על בעיות של תעסוקה, של דיור, של העברה ממקום למקום, אפילו מאזור פיתוח לאזור המרכז, אנו משתדלים לפתור את הבעיות.

היו"ר ש. ארבלי-אלמוזלינו: את העולים הושיבו במרכז הארץ. כל הדיירות השכורות הן במרכז הארץ.

מר י. הראל:

נשמע נחונים על כך. יש שכבה שיש לה תעסוקה במרכז הארץ. גם להתאחדויות יש צוותות של אנשים המנסים לשמוע את הטענות של העולים ולעזור להם. זה לא תמיד עוזר. לעתים נתנו מענקים או הלוואות למשפחות שהיו על סף ירידה בגלל בעיות כלכליות. יש ביקורי בית אצל העולים. העובדה שהיה ביקור הריט את המוואל של המשפחה. גם הציבור בארץ התעורר לאחרונה במידה מסוימת. כאשר יש עליה, יש טענות נגד העולים והפריבילגיות הניתנות להם. כאשר יש שפל בעליה, הציבור מתחיל להתעורר ושואל את עצמו שלא לא פעלנו מספיק. בעיות חברתיות גורמות סבל לציבור, ועל אחת כמה וכמה על עולים שעוברים עם בואם משבר פסיכולוגי רציני. לו היינו פועלים יותר בשטח החברתי יכולנו לבלום את גלי הירידה.

היו"ר ש. ארבל-אלמוזלינו: נשמע עכשיו אינקורמציה ונתונים מפי היועץ הכלכלי לשר הקליטה, מר אדלר.

מר ש. אדלר:

אני מציע שנפריד בין בעיית הירידה מקרב העולים לבין הירידה מקרב תושבי הארץ.

הנתונים מראים שאין גידול בשיעורי הירידה בקרב עולים שהגיעו בשנה האחרונה. המצב הוא יציב מאד. הנתונים הם עד חדש אפריל. אני מקונה שעד סוף החדש אקבל נתונים לסוף ספטמבר. (מ. גז: מה היה האחוז?) המצב הוא סטטי. תוך השנה הראשונה לעליה כ-7% מכלל העולים, כולל אלה המגיעים מהמערב והם במעמד של תושבים ארעיים, ירדו מהארץ. בשנתיים האחרונות היו יותר עולים במעמד של עולים ופחות עולים מהמערב במעמד של עולים-בכוח. אם אפריד בין שתי הקבוצות, שיעור הירידה בקרב אלה שהגיעו במעמד של עולים, תוך השנה הראשונה לשהותם בארץ, הוא 3%. הוא זהה לשיעור הירידה בקרב העולים שהגיעו שנה לפני כן תוך השנה הראשונה בארץ. אני מדבר על עולים שהגיעו בשנת תשל"ד שירדו בתשל"ה. השיעור הוא 3%. הוא זהה לשיעור הירידה של עולים שהגיעו בתשל"ג וירדו בתשל"ד. שיעור זה דומה לשיעור בקרב עולי ברית-המועצות. אלה שהגיעו במעמד של עולים בכוח, שהם תושבים ארעיים, - ואלה באים בכוונה תחילה לבדוק את המצב. (א. ורדיגר: אלה הם רוב העולים מהמערב.) כאן שיעור הירידה תוך השנה הראשונה הוא יותר גבוה ומגיע ל-15%.

עולים שהגיעו בתשל"ב, - 12% ירדו תוך תקופה של שלוש שנים. בקרב אלה שהגיעו במעמד של עולים, שיעור הירידה הוא 6%, תוך שלוש שנים של שהות בארץ; בקרב עולי ברית-המועצות - 5%. מאידך גיסא, מבין אלה שהגיעו במעמד של עולים-בכוח, ירדו מהארץ תוך שלוש שנים 28%.

לפני שבועות מספר קיבלנו נתונים ראשוניים על עולים הנמצאים בארץ 5 שנים. נתונים אלה אינם מתייחסים לעולים מברית-המועצות. אלה עולים שהגיעו בשנת 1970. מהמספר הכללי של עולים תוך חמש שנים ירדו מהארץ 20%. יש הבדלים בין עולים ועולים-בכוח בהבדלים ניכרים. מבין אלה שהגיעו במעמד של עולים (עולים מפרס, מתורכיה, מצרפת יוצאי צפון אפריקה) ירדו כ-10%, לעומת זאת מבין אלה שהגיעו במעמד של עולים בכוח ירדו כ-40% תוך חמש שנים.

א. ורדיגר:

מה היתה החלוקה עד מלחמת יום-הכיפורים ואחריה לגבי עולים מהמערב?

מר ש. אדלר:

יש הבדל ניכר במספרים בין אלה שהגיעו במעמד של בודדים, שהם גם נזילים, לבין אותם עולים שהגיעו כמשפחות. בקרב עולי המערב מעל 50% מהעולים מגיעים כבודדים, בלי משפחות. הממשלה לא עשתה מספיק מבחינת מתן פתרונות דיור לבודדים אלה. בשנה האחרונה נעשה כמה שינויים בתחום זה, הם עדיין אינם מורגשים בשטח. בקרב הבודדים למעלה מ-50% ירדו, אלה הם בעיקר בודדים שהגיעו במעמד של תושב ארעי. (ל. דיציאן: יש אבחנה בין המינים?) אין אבחנה כזו. כ-25% מבין אלה שהגיעו עם משפחותיהם ירדו מהארץ.

התמונה הזו היא די סטטית לאורך השנים. יש סקר משנת 1969. אם מדובר על עולים אפשר להגיד שלא חלה הרעה במצב אחרי מלחמת יום הכיפורים מבחינת שיעור הירידה. היתה הרעה בממדי העליה ובממדי הנשירה בוינה, בדרך לארץ.

הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה עושה אומדנים על-סמך נסיון העבר. החישובים הם מסובכים. אפשר להזמין את הסטטיסטיקן הראשי איך הוא מגיע לאומדנים על ירידה.

אשר לווחיקים, הנתונים שהתפרטמו מראים שבשנת 1974 היו כ-15-20 אלף יורדים מהארץ. כנראה שהמספרים לשנת 1975 יצביעים על אותו סדר גודל, וזאת לעומת ממוצע רב-שנתי של 8000 יורדים לשנה במשך כל השנים.

מה היה שיעור הירידה ב-1973, שנה לפני מלחמת יום-הכיפורים? י. זרניצקי (יורדין):

אפשר לבדוק את הנתונים בשנתון הסטטיסטי. מר ש. אדלר:

נוכל להזמין את אנשי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. היו"ר ש. ארבל-אלמוזלינו:

מר ש. אדלר: מיעוט עליה, התגברות הירידה וחוסר צמיחה כלכלית במשק תמיד מתלווים יחד. אינני רוצה להיכנס לתקופה של טרום-מדינה, אבל גם מאז הקמת המדינה, המחצית השנייה של שנת 1952 ושנת 1953 הייתה תקופה של מיעוט בעליה, התגברות הירידה וחוסר צמיחה כלכלית במשק. בשנים 1966-1967 אנו עדים לאותה תופעה. בשנת 1974/75 כל הסימנים מעידים על חוסר צמיחה כלכלית. איך גידול בתפוקה הלאומית, כי ממדי הייצור או עומדים במקום או יורדים. עדיין אין תופעה של אבטלה שהיינו לה בתקופות קודמות, אבל לכך יש סיבות מיוחדות שאינני נכנס אליהן. יש גורמים שהם אחראים לנושא. בשנת 1974 קטנה העליה מ-55 אלף נפש ל-32 אלף. השנה כנראה גם כן תחול ירידה של 40% בממדי העליה ונסיים את השנה בעליה של 18-20 אלף עולים. בממדי הירידה, לפני הנתונים של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, חל גידול ניכר. בשנת 1975 הנתונים הם די דומים לאלה של 1974.

אשר לירידה בקרב העולים, מתוך הסקרים שעשינו אנו רואים התאמה גדולה מאד בין חוסר בטחון לגבי הרצון להישאר בארץ לבין תופעת הירידה. עולים האומרים בחדשים הראשונים לשהותם בארץ שהם אינם בטוחים שישארו כאן, יש סבירות גבוהה שהם ירדו מהארץ. אם אנו בודקים את המצב של העולים בשנה האחרונה איננו רואים שינוי באחוז של העולים שאינם בטוחים שישארו בארץ לעומת העבר. יש להניח ששיעורי הירידה בקרב העולים לא יגדלו, חרף קשיי הקליטה. מישהו ציין את חוסר שביעות הרצון בתחום הקליטה. (היו"ר ש. ארבל-אלמוזלינו: מהם המניעים?) כאשר אתה שואל את השאלה באופן אישי, אינך מקבל תשובות אמיתיות. אנו צריכים למדוד זאת בדרכים עקיפות. אפשר לשאול על שביעות רצון בתחומים שונים. ברוב התחומים אין הרעה. שביעות הרצון היא 70%-80%, וזהו אחוז די גבוה. ככל שהעולה נשאר יותר זמן בארץ, שביעות הרצון שלו הולכת וגדלה, כי הבעיות לאט לאט באות על מרון.

נעשו סקרים בקרב עולים ובקרב יורדים שנמצאים בארצות-הברית וצרפת. נעשה סקר בקרב ישראלים שחזרו ב-1971. הם נשאלו על מניעי הירידה והחזרה. באפריל 1974 נעשה סקר בהזמנת מרכז ההסברה על הרצון להישאר בארץ. מתוך כל הסקרים האלה בולטות שתי סיבות לירידה: האחת - חוסר הזדהות יהודית וציונית; והשנייה - חוסר הזדמנויות כלכליות בתעסוקה. שני המניעים האלה חוזרים כמעט בכל המחקרים. אם יהודי הנמצא חדשים בארץ אומר שהוא לא ישאר, משהו חסר בחינוכו היהודי. גם בקרב הווחיקים חוזרת אותה סיבה.

והיכן מופיע המניע הבטחוני? ח. שמעוני:

מר ש. אדלר: באפריל 1974 נעשה סקר על הרצון להישאר בארץ. היה זה החודש של הטבח בקרית-שמונה. אנשים רואיינו לפני הטבח ושבוע לאחריו. לאחר הטבח עלתה ההזדהות עם מדינת ישראל והרצון לרדת מהארץ דווקא פחת. כך קרה גם אחרי מבצע קדש ואחרי מלחמת ששת-הימים. באותם ימים גברה ההזדהות היהודית גם בארץ וגם בחו"ל בקרב יהודים.

רצוי מאד מבחינת ההסברה להפריד בין ירידה בקרב עולים לבין תופעות של ירידה בקרב ותיקים. חלק מהפעולות הנעשות כדי למנוע ירידה של עולים סקר מר הראל. עדיין יש בעיות קליטה, שלגבי חלק מהן עלינו על דרך נכונה ונצליח לפתור אותן. זה באשר לצד הביורוקרטי. הקמנו שבע לשכות-גג לטיפול כולל בעולה. אנו מתכוונים להקים עוד חמש לשכות כאלה. היום פועלות לשכות בנתניה, חולון (כוללת את בת-ים), אשדוד, אשקלון, חיפה, נצרת-עלית (כוללת את מגדל-העמק, עפולה וחדרה). הלשכה בבאר שבע שהוקמה לאחרונה כבר פועלת. לשכה בירושלים היא בשלבי הקמה. מתנהלים דיונים רציניים על הקמתה.

א. ורדיגר: מתי הוקמה הלשכה הראשונה?

מר ש. אדלר: הלשכה בנתניה שהוקמה באוקטובר-נובמבר 1974. מדוע העולים אינם יודעים על קיומן של הלשכות?

מר ש. אדלר: עולים הגרים באזורים אלה יודעים על לשכות-הגג, הם חייבים לפנות אליהן. בנוסף לנציגים של משרד הקליטה והסוכנות היהודים יושבים בלשכת-גג פקידיים של מחלקות שונות: מטענים, גזברות, המכס, שירות התעסוקה. יושב שם גם נציג של משרד הפנים. בגלל מיעוט העלייה הועברו חלק מהתפקידים האלה לעובדי משרד הקליטה, והנציגים של המשרדים האחרים יושבים שם רק יומיים או שלושה ימים בשבוע.

היו"ר ש. ארבל-אלמוזלינו: ונציג משרד השיכון?

מר ש. אדלר: הוא לא חייב לשבת בלשכת-הגג, אבל יושב בה איש החברה המאכלסת.

הקלנו על דרכי הסיוע על-ידי מתן סיוע כולל. הגברנו את העברת המידע לעולים על-ידי הוצאת סדרה חדשה של דפי-מידע. יש לנו טור קבוע בעתון הרוסי. אנו רוצים להחזיר בטור כזה בעתון "ג'רוסלם-פוסט" עבור עולים דוברי אנגלית. אנו רוצים להרחיב זאת על התחנות הצרפתית, הספרדית והרומנית כדי לתת מידע מעודכן לעולים.

הבעיה העיקרית היא בשני תחומים, וקודם-כל בתחום הדיור. הבעיה הכאובה של עולים הגרים בדירות שכורות עדיין קיימת. עדיין 5000 משפחות של עולים גרות בדירות שכורות.

ח. שמעוני: יש תוספת מלאי של 10 אלפים דירות.

מר ש. אדלר: כ-75% ממשפחות אלה גרות בדירות שכורות ובגוש דן המורחב. על רקע זה משרד השיכון, על אף שהיה אמור למסור לנו מספיק דירות עבור 45 אלף עולים, כי הפרוגרמה לפני שנתיים הייתה מבוססת על 45 אלף עולים ואילו בשנה האחרונה הגיעו 32 אלף עולים, בחדשים הראשונים בקצב של 1500-1800 עולים בחדש, - נמצא בפגור של 3000 דירות, רובן במרכז הארץ, כאשר באותו זמן נאלצנו להחזיר למשרד השיכון דירות בעיקר באזורי פיתוח. אי-אפשר להכריח עולה שמצא תעסוקה באזור המרכז וגר בדירה שכורה לעבור לקרית-שמונה. היתה התחייבות של הממשלה שהעולה הנכנס לדירה שכורה יקבל דירה באותו אזור. יש עולים הגרים כבר שלוש שנים בדירות שכורות. לפני שלוש שנים הם יכלו להשיג דירה ב-50 אלף לירות, והיום הם נאלצים לשלם 160 אלף לירות באזור המרכז.

דיציאן: לפי הנתונים של משרד השיכון, תוך כמה זמן תיפתר הבעיה?

יו"ר ש. ארבלי-אלמוזלינו: הבעיה היא בניה במרכז הארץ.

דיציאן: משרד השיכון יודע שיש 7000 דירות שכורות במרכז הארץ ושהממשלה התחייבה לספק למשפחות הגרות בהן דירות באותו אזור.

ר. ש. אדלר: מחסור בדירות קיים רק באזור המרכז ובעיר באר-שבע. בשאר המקומות אין היום מחסור בדירות. נינו מחזיקים מלאי של דירות. החזרנו 1700 דירות למשרד השיכון. עשרת החדשים האחרונים ליצדים אחרים.

יו"ר ש. ארבלי-אלמוזלינו: 3000 הדירות האלה הן בשלבי בניה. הן הובאו בחשבון בתכנית החומש של משרד השיכון ונכללו בהצעת התקציב של שנה זו. כן גדל היקף הבניה באזור המרכז פי התכנית.

שמעוני: החלוקה באזור המרכז איננה חופפת את הדירות בהן גורים העולים.

ר. ש. אדלר: הצלחנו השנה להעביר יותר עולים לאזורי פיתוח מאשר בשנה קודמת. בחדשים ינואר-ספטמבר 1974 הצלחנו לתת 30% מכלל פתרונות הדיור לעולים באזורי פיתוח, ואילו בתשע וחדשים של שנת 1975 הצלחנו לתת 35% מכלל פתרונות הדיור לעולים באזורי פיתוח. עדיין לא הגענו למצב של שנת 1972. זה כולל את באר-שבע ואשקלון.

יו"ר ש. ארבלי-אלמוזלינו: באר-שבע איננה כלולה במפה של אזורי הפיתוח של משרד המסחר והתעשייה.

ר. ש. אדלר: באר-שבע, אשקלון, אשדוד הן בטפולה של ועדת השרים לאזורי פיתוח. לפי חוק לעידוד השקעות זן הן כלולות באזור ג'; הן אינן מקבלות את ההטבות של אזור ב' אלא של זזור ג'.

יו"ר ש. ארבלי-אלמוזלינו: נהריה, אשדוד, באר-שבע, אשקלון - אלה הוצאו ממפת אזורי הפיתוח.

ר. ש. אדלר: לא מבחינת הטיפול של ועדת השרים, אלא במסגרת החוק לעידוד השקעות הון.

התחום השני הוא התעסוקה. כאן אני מתבסס על סקר ול קליטת עליה. הנתונים הם עד אפריל 1974. אין הרעה במצב התעסוקה לעולים. תחום שנה של שהות בארץ 10% מהעולים עדיין מחפשים עבודה. זהו שיעור נבוע שאנו מוצאים לאורך ארבע שנים. ההשתלבות בתעסוקה זהו תהליך אטי ולוקח זמן. בתום שלוש שנים בארץ, שיעור מחפשי העבודה בקרב העולים הוא 5%, ללא שינוי לעומת שנים קודמות. יש לנו נתונים ראשוניים על עולים הנמצאים בארץ חמש שנים. אחרי חמש שנים בארץ שיעור מחפשי עבודה בקרב עולים הוא 2%, הוא זהה לשיעור מחפשי עבודה בקרב האוכלוסייה היהודית ונותיקה. (ל. דיציאן: אלה העולים שירדו...) חלק ניכר מאלה שירדו זיו מסודרים בעבודה, היה להם דיור. אמרנו שיש שתי סיבות לירידה: ווסר הזדהות יהודית וחוסר הזדמנות כלכלית בתעסוקה. הם חושבים שיש הזדמנות יותר טובה בחו"ל מאשר בארץ; לא שאין הזדמנות בארץ, אלא בחו"ל. הזדמנויות יותר טובות. תוך חמש שנים השיעור הזה של האוכלוסייה ונותיקה.

שיעור ההשתתפות של העולים בכוח העבודה הוא יותר גבוה מהשיעור של האוכלוסיה הוותיקה. לעומת שיעור השתתפות של 53% בקרב הציבור הוותיק - וזה כל האוכלוסיה מעל גיל 18 - אצל העולים מגיע שיעור ההשתתפות ל-55%-57% מכלל העולים מעל גיל 18 שהם שייכים לכוח עבודה. (היו ר. ש. ארבל-אלמוזלינו: בסטטיסטיקה על שיעור ההשתתפות בכוח העבודה מובאת בחשבון האוכלוסיה מגיל 14.) עשיתי תיקון מתאים לגבי הציבור הוותיק.

אם אנו שואלים את העולים על הדמיון בין התעסוקה שלהם בארץ לעומת התעסוקה שהיתה להם בחו"ל, 50% מבין אלה העובדים תוך השנה הראשונה בארץ טוענים שאין דמיון. זוהי אחת התלונות העיקריות. גם בעיה זו הולכת ונפתרת במרוצת הזמן. אחרי שלוש שנים 75% טוענים שיש דמיון רב בין העיסוק בארץ לבין העיסוק בחו"ל.

שביעות הרצון מדיוור הקבע, מהמיקום והישוב, היא

גבוהה מאד.

אם אני לוקח את הנתון של מחפשי עבודה עם הדמיון בין התעסוקה בארץ ובחו"ל אני רואה שזהו תהליך ארוך, הוא לוקח זמן. עד החדשים האחרונים הנאי התעסוקה במשק היו די טובים. העולם השתלבו די מהר בתעסוקה. 40% מהעולים עובדים בתעשייה לעומת פחות מרבע מהאוכלוסיה הוותיקה. יש תרומה ניכרת של העליה לצמיחה הכלכלית ולצמיחת התעשייה והמשק. אומדנים שנעשו לפני שנה מראה שהעולים תרמו ליותר ממחצית הגידול של כוח האדם בתעשייה בשנים האחרונות. התהליך הוא ארוך, הוא לפעמים מייגע, הוא דורש הרבה סיוע מצד המשרד בכל הכלים וגם מאמצים מצד שירות התעסוקה לחפש תעסוקה לעולים ולשלוח אותם למקומות עבודה.

היו ר. ש. ארבל-אלמוזלינו: ציינת שתי סיבות עיקריות המסתמנות בכל הסקרים. מה עושה משרד הקליטה בכיוונים האלה? אם יודעים מהי המחלה, מהי החרופה?

י. דרניצקי (יודין): מהו מספר העולים שפנו ללשכת-הגגל בנחניה ואיזה טיפול הם קיבלו? איזה אחוז מהפונים נענה וקיבל פתרון לבעיותיו, וכמה נשארו ללא סידור למרות הפניה?

ל. דיציאן: יש אי-החאמות בנחונים של הוועדה לטיפול בתושבים חוזרים.

מר ש. אדלר: מה עושה משרד הקליטה כדי להתגבר על שתי הבעיות שציינת: חוסר הזדהות ציונית וחוסר הזדמנות כלכלית? אני מתייחס רק לפעולות בקרב העולים. הציבור הוותיק הוא באחריות הממשלה, הכנסת וגופים ציבוריים אחרים. הגברנו את פעולות הקליטה החברתית ופעולות ההסברה בקרב העולים. אנו מפעילים עובדים קהילתיים כמעט בכל השכונות של העולים. אנו מארגנים הרצאות בנושאי מדינת ישראל, הציונות והיהדות. אנו מסייעים להדפסת ספרים בעברית קלה, ספרות מתורגמת על נושאים יהודיים וציוניים. אנו מפעילים סמינר מיוחד להכשרת צוות של מסבירים בקרב עולים כדי שהם ילמדו על ציונות ויהדות וירצו על כך בחוגים מצומצמים ואפילו יותר גדולים בקרב עולים. אנו מסייעים להקמת מועדונים בכל השכונות, לפעמים על-חשבון דירות העומדות לרשותנו, למרות מצוקת הדיוור. לעתים אנו הופכים דירות למועדונים או מנסים להשתמש במקלטים ציבוריים למטרה זו אחרי שיפוצים מתאימים. אנו מסייעים להקים ספריות בשכונות של עולים. אנו מסייעים בהקמת ועדי-בתים או ועדים שכונתיים כדי שתהיה הידברות בין עולים וותיקים. כאן יש לציין את הפעולה של הארגונים הוולנטריים כמו מועצות פועלים, ארגוני נשים וכדומה.

בכל רשות מקומית הקמנו ועדת קליטה המתאמת את הפעולה של כל הגופים הפועלים בתחום הרשות המוניציפלית.

בתחום של הגברת הזדמנויות כלכליות-תעסוקתיות, הקימה הממשלה קרן משאבים. עיקר הבעיות הן בקרב אקדמאים. הוצאו 100 מיליון לירות בלבד וממשיכים לפעול. על הרקע הקיים צריך למצוא יזמים המוכנים להשקיע כי הממשלה לא חקיס את המפעלים אלא רק נותנת סיוע. אני סבור שעלינו על דרך נכונה כדי להגדיל את הביקוש לכוח אדם אקדמי. בקרב אלה שהתפקדו בארצות-הברית ובצרפת אנו רואים שרובם אקדמאים. סקר שנעשה בארצות-הברית וצרפת על אלה שנשארו בחו"ל וגם סקר שנעשה לגבי אלה שחזרו בשנים 1970-1071 מראה שיותר משליש הם בעלי תאר שני ושלישי ולא רק תאר ראשון. כ-20% מהעולים דורשו העבודה הם בעלי תאר אקדמאי, 20% הם בעלי השכלה על-תיכונים. העם היהודי הוא עם הספר. אנו חייבים לעשות פעולות כדי להגביר את הביקוש בארץ לעובדים אקדמאים. יש לנו קורסים להסבה מקצועית והשתלמות מקצועיים לעולים כדי שיוכלו להתאים עצמם לביקוש.

מ. גז: מהו שיעור ההצלחה בהסבה מקצועית?

י. דרניצקי (יודין): קיימת תקנה האומרת שעולה חדש, אשר נשלח ולו רק ליום עבודה אחד דרך שירות התעסוקה מאבד את זכותו לסיוע ממשרד הקליטה בהסבה מקצועית והכשרה מקצועית.

מר ש. אדלר: עולה שהתחיל לעבוד ומסיבה כלשהי עזב את עבודתו הוא עדיין בטיפול של המשרד.

י. דרניצקי (יודין): עולה פנתה בבקשת סיוע ללימוד מקצוע לאחר שעבדה פרק זמן מסוים. התשובה שקיבלה הייתה: כיוון שהתחלת לעבוד, איבדת את זכותך.

מר א. כהן: עולים חדשים שעבדו ונקלטו במקומות עבודה והתחלת שהסבה מקצועית היא הפתרון הטוב עבורם, מומנה הסבתם המקצועית על-ידי קרנות של משרד הקליטה ללא הגבלה, אלא הגבלה של שלוש שנים. יש גרעון בקרנות של משרד הקליטה ולכן הוחלט על צמצום הפעילות במטרה להקטין את הגרעון. עולה חדש שעבד בארץ וצבר זכות במסגרת ביטוח נגד אבטלה, לא יקבל מימון מהקרנות. הורידו את מכסת הזמן ל-100 יום בשנה. אם עולה חדש עבד 100 יום בשנה, הוא צבר זכויות בביטוח. משהגיעה ההחלטה של משרד הקליטה אלינו, נוצרה בעיה. עד היום ניתן המימון ללא היסוס על-ידי משרד הקליטה.

לפי תקנות הביטוח הלאומי ותקנות שירות התעסוקה, אדם שמגיע לו ביטוח והוא הולך לקורס להשתלמות - ודין קורס כדין עבודה - מקבל את הכסף שהאגף להכשרה מקצועית משלם, על-פי חיוניות הקורס - ויש שלוש דרגות. כל אדם שהגיע לו מהביטוח סכום יותר גדול מזה המשתלם לו במסגרת ההסבה המקצועית, קיבל השלמה דרך הביטוח. כאילו הוא מקבל דמי ביטוח. לגבי עולים התעוררה בעיה לאחד שההגדרות אינן תואמות את מערכת הקורסים לאקדמאים.

י. דרניצקי (יודין): אני יכול להמציא לכם את שמו של פקיד שירות התעסוקה שבאופן שרירותי הפסיק את ההסבה המקצועית.

היו"ר ש. ארבל-אלמוזלינו: הנושא עלה בשבוע שעבר ונדון כאן. אני מציעה שחשלה למשרד את כל הפרטים ותקבל הסבר.

מר א. כהן: קשה לי להאמין שנתנו תשובה זו. העניין עדיין לא הגיע לשטח.

3.11.75

היו"ר ש. ארבלי-אלמוזלינו: את הנתונים על לשכת-הגג בנתניה אפשר להמציא בכחב.

מר ש. אדלר: אמציא את הסקר על מידת ההצלחה של לשכות-הגג. לשאלה על אי-ההתאמה בנתונים - לא כל משפחה המגישה בקשה מקבלת סיוע בכל התחומים.

היו"ר ש. ארבלי-אלמוזלינו: אחת המסקנות נוגעת לשירות התעסוקה: הזדמנויות בתעסוקה. על כך נשמע מנציג שירות התעסוקה, המרכז לתעסוקת אקדמאים, מר כהן.

מר א. כהן: הקורא את הדו"חות האלה בהרחבה נוכח לדעת שמתוך ארבע סיבות, התעסוקה מופיעה במקום שלישי. זה לא כולל את הדיור. אשר לחזרה לארץ של יורדים, סדר החשיבות של הסיבות הוא: תחושת שייכות לאומית, סיבות משפחתיות, ידיעה על מצב התעסוקה, גורמים חברתיים. קיים מתאם בין הגורמים לחזרה לארץ לבין הגורמים של דחיית השיבה. משבר חברתי, אנטישמיות, אבטלה - אלה גורמים לחזור לכאן.

אשר לתעסוקה, איננו עושים פעולה מיוחדת. כל מה שאנו עושים לטוב או לרע קובע את ענין הירידה. תעסוקה טובה מונעת ירידה, לא הצלחנו במציאת תעסוקה - הגדלנו את הירידה. הזדמנויות כלכליות לתעסוקה זוהי הגדרה כללית. סעיף התעסוקה בארץ לגבי הירידה הוא משני. וכאן אני רוצה לתקן משהו. תעסוקה פירושה שאדם עובד ומקבל שכר תמורת עבודתו. ההתפתחות המקצועית של האדם, ניצול הידע שלו, הסיפוק האישי שלו מהעבודה, כל אלה באים בחשבון כגורם ככל שעולה רמתו של האדם, הכשרתו והשכלתו. אשר לתעסוקה - לא תשמע רבים האומרים: אין לי עבודה לכן אני יורד. הסיפוק מהעבודה וההתפתחות המקצועית, זהו ענין אחר.

איננו עוסקים במניעה של ירידה אלא בהחזרה של יורדים, של אקדמאים, והרחבנו זאת לתחום של הנדסים וטכנאים, כי יש דרישה לשירותים שלהם ויש מה להציע להם בארץ. יש לנו משרד בניו-יורק שיש בו 5 עובדים. זוהי הנציגות שלנו לצפון אמריקה. אני חושב שהם עשו עבודה יפה למרות הביקורת מבחינת קיום קשר מתמיד, העברת מידע רצוף על תעסוקה והצעות תעסוקה קונקרטיות. אנו מעבירים מהארץ רשימה מעודכנת של משרות המבוקשות בארץ. את הרשימה הזו מראים שם לאנשים ושואלים אותם אם הם מעוניינים לפתוח תיקים. אדם הפותח תיק מחפשים לו תעסוקה באופן קונקרטי כאילו יש לו תאריך שיבה. אם אנו צוברים מספיק תשובות חיוביות, אנו עוזרים לאדם בסיור גישוש. מביאים אותו לארץ בשיתוף נאמן של הסוכנות, מממנים חלק ממחיר הכרטיס, מביאים אותו לכל המפעלים ומציגים אותו בפני המעסיקים. למרות העבודה הטובה, הממוצעים אינם גדלים ולא קטנים; הם גדלים ב-15% ויורדים ב-15%. איננו רואים שהעבודה נותנת תוצאות. אפילו כאשר עושים פעולה מיוחדת, המספרים אינם גדלים. היתה הרגשה אחרי מלחמת יום-הכיפורים שזוהי הזדמנות היסטורית. עשינו פעולות מיוחדות, הממוצעים לא עלו. זה קשור כנראה למוטיבציות לירידה.

הייתי חבר בוועדת-יפה. אני חייב להעיד שהיה לי יחס מאד אמביוולנטי לנושא. אנו רוצים לקדם את הנושא אבל אנו אמונים על ההשלכות שלו לגבי האוכלוסיה בארץ, עולים וותיקים, שכבות נצרכות או במצוקה. טוען יהודי מבוסס בארצות-הברית שאילו ידע שלא יקבל 900 דולר עבור המטען הוא לא היה בא. בכל הסקרים והמשאלים מופיעות ההטבות בתחתית הסולם. והנה אדם המוכן לריב ולצעוק על 900 דולר שוועדת-דומיניץ לא אישרה לו.

לא תמצאו בדו"ח הוועדה את נושא התעסוקה. לגבי כל מקרה ומקרה שטיפלו בו בוועדה נמצאה תעסוקה. דיונים היו על דיור. מענין מה קרה לגבי מרכיב המכס. איש האוצר בדק את נושא המכס והתברר לו שלמרות שלמקרי חירום הקצבנו 5000 לירות כמענק כדי לאפשר שחרור ממכס

זממוצע של ניצול הכסף הגיע ל-3000 לירות למשפחה, ואנשים הביאו את הכל. זה שהענקנו היה מעל ומעבר למה שהם היו זקוקים.

אינני מזלזל בנושא התעסוקה. אם נמשיך לשפר את הדרכים יהיו לכך תוצאות. אבל אני חוזר לענין האחוזים, שאותם יש לבדוק גם לגבי המפרנס השני במשפחה. אנו נתקלים בשנים האחרונות במנטליות של יוצאי מזרח אירופה ששם כל בני המשפחה עובדים. אני יכול להגיד בבטחון שסיפקנו עבודה למפרנס העיקרי במשפחה. מענין היה לבחון את האחוזים האלה מהאספקט של המפרנס השני. יש לנו מערכת תמריצים לאקדמאים, ואם אנו מנצלים אותם בצורה רצינואלית לגבי המפרנס העיקרי, אנו מוגבלים לגבי המפרנס השני. יש מקום עבודה למפרנס השני, אילו היה לי תמריץ כספי, הייתי קולט אותו.

ביקשנו את האיש שלנו מניו-יורק לערוך ביקור באירופה, בצפון איטליה שם יש ריכוז גדול של סטודנטים וגם בלונדון. עדיין לא קיבלתי את הדו"ח. מצד אחד דורשים את סגירת המשרד, ומצד שני דורשים לפתוח מחדש את המשרד בלונדון. במערכת ההוצאות הכלליות כשכל חוזר עולה 400 לירות לנפש או 12 אלף לירות למשפחה, אנו כמשרד החולש על כל צפון אמריקה מוציאים 1000 לירות לחוזר. זה לא סכום מוגזם.

ז"ר ש. ארבלי-אלמוזלינו: אני מבקשת להמציא לנו את המסקנות של ועדת-יפה. בהיותי בניו-יורק ביקשתי את אנשי המשרד שלכם להעביר לנו חומר על הטיפול של המשרד בחוזרים. אני מבקשת שתדאג להעברת החומר.

ז. גז: מה צפוי לנו לשמע כל הדיבורים על אבטלה?

זר א. כהן: שאלה זו לא קשורה במישרין לירידה. במקצועות שאני עוסק בהם לצערי יש סימני האטה.

ז"ר ש. ארבלי-אלמוזלינו: הדברים נאמרים לנו במפורש לגבי מקצועות אקדמאים.

זר א. כהן: אני יכול לומר מה מתרחש בשטח בהתבסס על נתונים של האוכלוסיה שהיא בטיפול בלשכה לאקדמאים. אני מדבר עכשיו רק על מקצועות אקדמאים. מחצית השנה יש ירידה זוחלת באחוז המסודרים בעבודה מתוך כלל האנשים שהם בטיפול: ברבע השנה הראשונה סודרו -21%; ברבע השני -20%, וברבע השלישי -17.5%. הדיבורים על פיטורים אינם מועילים. ניסיתי לבדוק את הנושא במקום. שלחתי את האנשים שלנו למקומות העבודה. הוועדים הגיעו לשר העבודה ולשר הקליטה, והם דאגו לפרסום הדברים. לי יש חשובה שאני יכול "לנוח", בשלב זה יש רק הקפאה, כשלב, זה לא מדובר על פיטורים. שאלתי אם אנו צריכים להכין תכניות. (היו ר ש. ארבלי-אלמוזלינו: הכוונה לתעשייה האווירית?) בשני המוסדות דובר אתי על הקפאה. עדיין מקבלים עובדים שהוזמנו לעבודה עד לפני שבועיים.

אשר לעתיד, בעיית האקדמאים היא בעיית ניתוק משאר המקצועות. בתקופה של תעסוקת היתר טען שר העבודה כי יצירת מקום עבודה לאקדמאי גוררת אחריה יצירת מקומות עבודה לבעלי מקצועות אחרים, וכך מגבירים את הלחץ על המקצועות האלה. בתקופה של משבר כלכלי אנו חייבים לפתור את בעיית האקדמאים על-ידי ניתוקם משאר המקצועות.

קרן משאבים - נכנסתי לנושא ברצינות לפני כשנה. יש לי ביקורת על צורת ההפעלה של הקרן. אנשי משרד הקליטה יודעים על הביקורת. הכספים מנוצלים לא רק לתעסוקת אקדמאים. (ל. דיציאן: למי?) לקשישים, לפתרון בעיות סוציאליות - ואינני אומר שזה לא מוצדק. (ל. דיציאן: זה לא מוצדק.) זה ענין של הערכה.

היו"ר ש. ארבל-אלמוזלינו: אולי קשישים אקדמאים?

מר א. כהן: חלקם אקדמאים.

מר י. הראל: מדענים מעל גיל 60.

מר א. כהן: קרן המשאבים במקורה נוצרה כדי לפתח מקורות

תעסוקה לאקדמאים ובעלי מקצוע. יש ויכוח בין אנשי הקליטה לבינינו מזה בעלי מקצוע. אנשי הקליטה אומרים: כל המקצועות, ואילו אנו טוענים מדרג מסוים; בהם צריך להשקיע את הכספים כדי לפתח מקורות. הבנקים או הקרן אינם אקטיביים. חמיד ניתנו להם בסחונות, וזה מה שמעניין אותם. האוצר ומשרד המסחר והתעשייה קרובים יותר להשקפה שלנו. הקמנו צוות, החלטנו שמשרד הקליטה ואנו נוכל להגדיר את המקצועות שפיתוח מקורות תעסוקה עבורם ימומנו מהקרן. אני חושב שעבודה זו תסתיים בקרוב. עשינו צעד אחד קדימה. ביקשנו - ונענינו - להפעיל צוות משותף למשרד הקליטה ולנו. לאחר שאדם מגיש בקשה לקרן אנו הולכים למקום, בודקים אותו מהאספקטים המעניינים אותנו, האם הוא מקדם את המטרה או לא. אם אנו מגיעים לחוות-דעת חיובית, מביאים אותה בפני הבנק והאישור הוא כמעט אוטומטי. הסדר זה פועל בהצלחה מזה ארבעה חדשים. היו גם מקרים שנפסלו.

היו"ר ש. ארבל-אלמוזלינו: תואילו להמציא לנו את הדו"ח או את הסיכום של פעולת קרן המשאבים.

הגורמים היושבים עמנו כאן ישיאו לנו עצה כיצד לברר את הנושא של הירידה לאו דווקא של העולים אלא של הוותיקים. מר כהן בדבריו התייחס לבעיה של החזרתם של ישראלים יורדים ובחלק נתן תשובה. מה עושים כדי לבלום ולעצור את הירידה שהגיעה לממדים כאלה? מהי הכתובת לנושאים אלה?

ל. דיציאן: אם אין כתובת, הכתובת היא ראש הממשלה.

היו"ר ש. ארבל-אלמוזלינו: אנו מבקשים את עצתם. נזמין את אנשי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה כדי לנתח את הנתונים ולעמוד על מניעי הירידה. השאלה נשאלת לגבי האחריות של משרדי הממשלה למרות שהאחריות היא של החברה כולה, וחברת-הכנסת גז הגדירה נכון את המצב. אני מבקשת לשמוע את עצתכם.

מ. דרובלס: במהלך הדיון צריך לבדוק את השאלה שהעלתה

היושבת-ראש, כי מיטב הנוער הישראלי לצערנו יורד מהארץ, וצריך להגיע לשורש הבעיה ולחשוב מה לעשות כדי לבלום את הירידה.

בהזדמנות זו רצוני לשאול את מר הראל, שהיה בדרום אמריקה ועשה שם עבודה יפה וטובה. ליבשת דרום אמריקה, ובעיקר לארגנטינה, שם מרוכז קבוץ יהודי גדול מאד, חזרו אלפי נפשות. הבעיה היא כפולה: העולים שהגיעו לכאן נהנו מכל הזכויות וההטבות, ובמקרים רבים חזרו עם מטען יותר גדול מזה שהגיעו עמו. האינפלציה שם היא דוהרת ומשתוללת. יהודי המחסל כאן את עסקיו ומוכר את דירתו וברשחו 12 אלף דולר, מובטח שם מבחינה כלכלית. אנו מטפלים ביורדים במטרה שיחזרו ארצה. האם איננו יוצרים שוב בעיה? אינני יודע אם לאותו יורד לא כדאי לחזור על התרגיל עוד פעם. כל זאת בהתחשב במצב הכלכלי ביבשת שאיננו מעודד לגבי היהודים. יש דעה האומרת שזהו הר געש העומד לפני התפרצות; דעה אחרת אומרת שהמצב איננו כל כך נורא ואפשר להמשיך. כלפי יהודים שהיו בארץ הבעיה היא עדינה ומחייבת בחינה באיזו מידה אפשר להרחיב את הפעולה.

מ. דרובלס:

יורדים רבים יצרו בצעדיהם הראשונים תדמית שלילית למדינה. השליח הטוב והמוכשר ביותר לא היה מסוגל לתקן את הרושם שיצר היורד שחזר לארץ מוצאו. הוא נחשב בקהילתו לציוני גדול ובעל הכרה, הוא עלה לישראל, ואם ציוני בעל אידיאלים חזר אחרי תקופה מסוימת, מה חושב אותו עולה בכוח לפני עלייתו? הוא אומר לעצמו: הוא היה יותר ציוני ממני, ואם הוא לא הצליח להיקלט, למה לי לעלות?

מה אנו יכולים לעשות כדי להגביר את ממדי העליה מארצות אלה? נניח שזה לא הר-געש, אבל אנו מפסידים את היהודים האלה אם לא באופן פיסי אזי מבחינה רוחנית. בתי-הספר היהודיים הם פרטיים. הלימודים בבתי-הספר הממלכתיים אינם עולים כסף. משפחה שיש לה כמה ילדים איננה יכולה לעמוד בנטל של חינוך פרטי. הסוכנות היהודית מעבירה כספים ועושה פעולה יפה כדי לעצור את הסחף, אבל מספר נישואי התערובת הולך וגדל. העליה מארצות אלה הולכת וקטנה. בשנת 1975 עלו מארגנטינה כמה מאות יהודים. קודם עלו משם 3000 נפש לשנה.

(מ. גז: כמה יהודים יש שם?) אולי חצי מיליון. בברזיל יש 130 אלף. ביבשת כ-850-900 אלף יהודים.

היו"ר ש. ארבל-אלמוזלינו: רצוני להביע את הרגשותי והרהורי על הבעיה. כל יהודי מודאג ומזועזע כאשר הוא נתקל בחול ביורדים שהיום אינם מתביישים לדבר על כך. דומני שבמשך כל השנים מאז קום המדינה לא פעלנו בכיוונים הנכונים. חשבנו שנוכל למנוע ירידה או להגביר את העליה על-ידי הבטחות בתחום הכלכלי והחמרי. חשבנו שככל שנתן יותר הטבות כלכליות לעולים כך נפתור את הבעיה. אני מגיעה למסקנה - וזו היתה הערכתי במשך כל השנים - שלא פעלנו בכיוון הנכון. לא רק הטבות כלכליות הן הקושרות את העולה לארץ, כי אף פעם לא יכולנו ולא נוכל לספק את הדרישות והשאיפות של העולים המגיעים אלינו בתחום הכלכלי. אם אנו מעבירים את הנושא לפסים של הטבות, פשטנו את הרגל. אם המשא-והמתן מתנהל על בסיס של כדאיות, זוהי פשיטת רגל ערכית שלנו. לי לא אמרו שמחכים לי חיים טובים ונוחים בארץ, להיפך - תיארו בפני את הקשיים, וזה שימש אתגר. היכן הן התנועות החלוציות בחול, מדוע רפה המתח? מדוע העתקנו את משקל הכובד מערכים ואידיאות לחמרות והטבות? מדינת ישראל לא תוכל לעמוד בזה.

הוא הדין לגבי הקליטה בארץ. אמרנו שצריך לחנך לערכים ולתת לעולה הרגשה טובה שהוא שותף לבנין הארץ ובטחונה, לא רק דירה, הטבות ומכונות, אלה לא יחזיקו אותו בארץ, אלא התחושה של הזדהות עם העם בישראל והזיקה לארץ. ובכיוון הזה לא עשינו מספיק, וכאשר התרענו על חוסר מעש בתחום הזה, חשבו שאנו באים בטענות ובביקורת. הגיע הזמן שהסוכנות היהודית וההסתדרות הציונית בארצות הרוחה ישנו את קו הפעולה שהנחה אותן במשך שנים ויקדישו את כל המאמצים והאמצעים להרחבת הפעולה של התנועות החלוציות, להעמקת החינוך היהודי ולהגברת הזיקה והקשרים בין היהודים בישראל. היום התדמית של החברה הישראלית כפי שהיא מצטיירת בחול איננה מעודדת ומושכת. הירידה ההמונית תעודד עליה? ודאי שלא. בכל הסקרים התבלטו שתי נקודות, שהראשונה בהן היא הקריטית ביותר: ערכים ציוניים, זיקה, שייכות, הזדהות. מה יחזיק את העם היהודי כאן? אני ממש מתפלצת בראותי את אלה שאינם יהודים, שחרף כל הקשיים ממשיכים לחיות כאן ואינם עוזבים. ואילו העם היהודי מחפש את הנוחיות, ואם לא טוב לו כאן, הוא הולך למקום אחר וממשיך לנדוד. הוא לא יודע להעריך את העבודה שאחרי אלפיים שנה זכינו למדינה; הוא לא חושב שחובתו לחזק את המדינה ולהיאבק על קיומה.

לדעתי בתחום הזה צריך לפעול. את מי צריך להזעיק בענין זה? היכן ההסתדרות הציונות והסוכנות היהודית? מהי

ההיערכות של משרד הקליטה. הסברה פה ושם לא תביא את הגאולה. נזמין את אנשי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, אולי נזמין את שר החינוך.. (מ. גז: גם את מר דולצין.) נבקש מהם לחוות דעה על החינוך לזיקה לארץ, חרף כל הקשיים. אגב, אינני מוכנה להתייחס בסלחנות ליורדים ולהסתכל אליהם בעין יפה. אני רואה בהם עריקים. העם צריך לעשות הכל כדי שתהיה לו מולדת חזקה ואיתנה.

נזמין לאחת הישיבות הקרובות את שר החינוך ואת מר דולצין כיו"ר ההסתדרות הציונית. מאנשי משרד הקליטה אני מבקשת להמציא לנו כמה עותקים של המחקר שעליו דובר.

(הישיבה ננעלה בשעה 12.40)